

Ludus etymologicus

Petro Skok dicatus

Uvodna napomena:

U rubrici s gornjim naslovom *Latina et Graeca* će donositi građu iz toponomastičke baštine našeg primorja, uglavnom slijedeći tragove našeg velikog istraživača Petra Skoka, čije djelo, posebno ono o Slavenstvu i Romanstvu na našim jadranskim otocima, još danas može poslužiti kao polazište svakom istraživanju sinkroničke i dijakroničke toponomastike s našeg primorskog pojas. Kroz nju se, pored ostaloga, očituju kulturno-etnički kontinuiteti i diskontinuiteti, kroz duže ili kraće periode simbioze heteroglotskih slojeva na ovim prostorima, od prethistorijskih vremena pa do srednjeg vijeka, čime toponomastika stječe svojstvo neotuđive komponente historijskih sinteza u suvremenoj povijesnoj znanosti. U ovim se prilozima ne vode diskusije o toponomiji našeg priobalja. Radije ih smatramo stručno obrađenom građom, prikupljenom usporedo s terenskim radom jednog arheologa, klasičkog filologa i antičkog povjesničara, gdje se toponomastičkom reliktu pristupa slično kao i arheološkom nalazu. Radi se dakle o građi koja će steći pravu znanstvenu vrijednost tek u sustavnoj znanstvenoj obradi, kao izvorni podatak.

I

Sibin(j) — Šibenik — Šibuljine

Ova tri toponima idu u red fitonimija (imena biljaka), koje su nastale od latinskog (rimskog ili romanskog) apelativa *silva*, hrv. »šuma«. Ova je opća imenica inače dosta dobro zastupljena u našoj toponomastici. Kao i drugdje, nas i ovdje zanimaju predslavenski nazivi s tim značenjem, pogotovo oni kod kojih je moguće dokazati ili barem opravdano pretpostaviti pojavu kalkiranja smisla riječi u hrvatskom jezičkom sloju, koji se naslanja na jedan stariji (predslavenski) sloj. Priliku za takva razmišljanja pružilo nam je ispitivanje postanka i razvitka imena našega grada Šibenika.¹ Pri tome smo se oslonili na naše hrvatske nazive koji su se sačuvali na užem gradskom području, kao što su: »Gorica«, »Dubrava«, »Crnica« i malo podalje »Bilice« što ih spominje Konstantin Porfirogenet u svom *De administrando Imperio*. Uvažavajući kontinuitet naseljenja tog užeg područja, dokazan i rezultatima arheoloških istraživanja,² jednako na prijelazu iz predrimskog u rimsko doba, kao i na prijelazu iz kasne antike i ranijeg srednjeg vijeka u naš starohrvatski period, radi se o suživljenju supstrata, adstrata i superstrata, dakle o situacijama u kojima se tradiraju razni kulturni fenomeni, pa tako i oni s područja imena mjesta. Ovdje ćemo mimoići pretpostavku po kojoj je uže područje grada Šibenika već u predrimsko (»ilirsko«) doba nosilo ime u domaćem jeziku,³ kome je

1 Usp. M. Suić, Vrijeme i prostor u istočnojadranskoj toponomastici, *Reliqtiones Polenses — Znanstveni skup »Antički temelji naše suvremenosti«*, Pula 12.—17. X. 1986, Zagreb 1988, str. 139 d.

2 Usp. Z. Gunjača, O kontinuitetu naseljavanja na području Šibenika, *Spomen zbornik o 900. obljetnici grada, Šibenik 1976*, str. 34 d.

3 Usp. M. Suić, sp. dj. str. 145. d. Grčki *Hylaioi* su »šumski ljudi«, »barbari« u Ps. Skilaka i Ps. Skimna,

također osnovno značenje bilo »šuma« ili sl. Da li je tu posredovalo i ime mjesta na grčkom jeziku može se samo naslućivati, jer nedostaju izravni izvorni dokumenti. Pouzdanije kroćimo kroz ovaj labirint nakon uspostave rimske vlasti i pojave imena mjesta na latinskom jeziku, a potom i u govoru preživjeli domaćih Romana, iz hrvatsko-romanske konvivencije. Opći naziv za šumu glasio je *silva*. Taj je apelativ služio kao vlastito ime našeg otoka Silba, kako ga u novije vrijeme počinju nazivati domaći stanovnici otoka. Međutim, u govoru Silbljana kao i u čakavskim govorima na našem otočju, ime otoka glasi »Siba«, dakle s normalnom zamjenom -v- u -b- i gubitkom likvide -l-, kao u imenu ribe »sapa« (umjesto »salpa«). »pupa« (umjesto »pulpa«), »Saščica« (luka, umjesto »Salščica«) i dr. Iste promjene doživjelo je i ime grada Šibenika. Kako se zna, ono se prvi put spominje u dokumentu iz XI. st., u darovnici kralja Petra Krešimira iz 1066. god. Iz te potvrde vidi se da je nominativ glasio *Sibinicum*, u kongruenciji s apelativom *castrum*. Osnova toponima *sibin* pretpostavlja polazni oblik *Silv-* proširen vrlo učestalim dočetakom -ona ili -one, koji je, kako se to dogodilo i s imenima mjesta naslijeđenih iz antike (*Salona*, *Scardona* i sl.) u hrvatskom jeziku prešao u -in (*Solin*, *Skradin*). Skok donosi više primjera, gdje stari, predslavenski toponimi bivaju artikulirani našim slavenskim sufiksima. Ovdje je stara *Silvona*, u hrvatskim ustima »Sibin«, bila proširena dočetakom -ik (usp. *Drivenik*, *Trstenik*, *Pokrivenik* i dr.), vjerojatno u vrijeme kad se zaboravilo osnovno značenje toponima, odnosno kad je djelovanjem pučke etimologije ime grada dovedeno u vezu sa »šibom«. Treba kazati, da se i naš P. Skok konačno odlučio za ovu etimologiju, po kojoj je Šibenik izveden od imenice »šiba«. ⁴ U jednoj zbirci grafika iz XVI st. zapisano je, uz graviru Šibenika: *Sibinium*, *Ptolaemeo Sicum*, *vulgo Sibenicho*, *Dalmatiae op(idum)*. ⁵ Kako se vidi, po tome bi osnova našeg toponima bila *Sibin-* kojoj je dodat latinski nastavak -ium. Da li je sama osnova *Sibin* preživjela sve do zadnjih decenija XVI st.? Ili je i to (kao i povezivanje toponima *Sicum* s imenom Šibenik) plod spekulacija naših humanista, nastao nezavisno od oblika što ga je upotrebljavao narod? Ovo drugo nam se čini vjerojatnijim, dok bismo prvu kombinaciju mogli prihvatiti kad bismo našli stariji prijelazni oblik. To znači da su autori ove zbirke jednostavno odvojili od posvjedočenog oblika *Sibinicum* naš sufiks koji su lako mogli prepoznati kao hrvatski, pa su umjesto njega osnovi dodali latinski dočetak -ium. Na fonetske (s tim i na grafijske) promjene što ih je ovaj toponim doživjeo u hrvatskim ustima (na gubitak -l- u *Silva* - »Siba« i na prijelaz -v- u -b-) upozorio sam u već spomenutom radu. ⁶ Što se tiče početnog konsonanta š- umjesto s- to moramo zahvaliti fonetici talijansko-mletačkog govora kako i M. Krvar napominje, ⁷ ali isto tako i vrlo ranom djelovanju paraetimologije po kojoj se ime našega grada izvodilo od imenice »šiba«. Da ime Šibenika valja izvoditi od apelativa »šiba« prihvatio je i P. Skok. ⁸

U našoj priobalnoj zoni, ali i u dubljem zaleđu, dosta se često susreće toponim »Sibin«, odnosno »Sibinj«. Ovdje s punim pravom možemo pretpostaviti, da je ovim imenima prethodio latinsko-romanski *Silvona* ili *Silvone*. Tim lakše kad se može utvrditi da su na tim mjestima postojale (djelomično još i danas postoje) šume. Ovdje konkretno mislimo na lokalitet u podnožju Velebita, uz jadransku magistralu između Karlobaga i Senja, malo podalje od morske obale. S ovime što smo ukratko iznijeli ne možemo i

a to se odražava u tal. vent. »selvadigo« u (»divljak«) u naših otočkih čakavaca.

4 Šibenik P. Skok spominje na više mjesta u svom djelu *Slavenstvo i Romanstvo na jadranskim otocima*, Zagreb 1950, str. 50, 85, 146, 150, 190, 253, 255.

5 Usp. F. Hogenberg - G. Braun, *Theatrum Nobillium oppidorum orbis terrarum*, Colonia 1576.

6 Usp. M. Suić, sp. dj. str. 141 s.

7 Usp. M. Krvar, O imenu grada Šibenika, u sp. *Zborniku* str. 63 d.

8 Usp. P. Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, III, Zagreb 1973., str. 135 d. s.v. Šibenik.

nećemo tumačiti svaku pojavi imena Šibenik i imena Sibir(j) polaznim oblicima **Silvona** i sl. I inače je poznato, da u suvremenoj toponimiji susrećemo često potpune izonimije iza kojih ne mora uvijek stajati i jedan identičan polazni oblik (npr. antičko ime **Varvaria** polazni je oblik našeg Bribira nedaleko od Skradina, dok za vinodolski Bribir nemamo starijih potvrda o nekon Varvariji ili sl. iz kojih bi se moglo utvrditi da je i ovom Bribiru u stara vremena prethodio oblik iz kojega bi se moglo utvrditi da je i ovaj naš vinodolski Bribir potekao od neke izofinije, (dok npr. ime plitke obale »Barbir« radije možemo povezati s jednim starim imenom mjesta nastalog od riječi **Brevura**, sa značenjem »pličina«).

Apelativ **Silva** (kao i većina imena mjesta što smo ih naslijedili od naših starinaca), doživljavalo je artikulaciju formantima različita karaktera, posebno augmentativnim i deminutivnim. To se može lijepo ilustrirati u nazivu jednog lokaliteta na širem području Starigrada pod Veletibom. To se mjesto zove Šibuljine. I ovdje je, naravno, uskočila pučka etimologija, povezujući ime mjesta s imenicom »šiba«, kako se to dogodilo, vidjeli smo, i imenu grada Šibenika. Uostalom očito je i u ovom slučaju da ni ovdje naša »šiba« nema nikakve genetičke veze s podrijetlom toponima Šibuljine. Bez dvojbe, ovdje se radi o jednom deminutivu načinjenom s pomoću sufiksa **-ulo**, **-ula**, što nas vodi k izvornom obliku **silvula**. Ne treba ići daleko da bismo došli do potvrde, da je ovaj sufiks, baš na ovom užem prostoru, bio aktivan već u antici. Njega susrećemo u poznatom ranosrednjovjekovnom dokumentu, gdje se spominje lokalitet zvan **Murula** (s osnovom **murus** — »zid«, odakle varijante »miri«, »mirine« i sl.). Što je ovdje najvažnije, uz ovaj izravno latinski, odnosno romanski oblik, ista isprava na istom mjestu donosi i »prijevod« (semantički kalk) »Stenice«. Polazni oblik **Silvul(a)e** prepoznajemo i u imenu mjesta Selvole s užeg područja grada Firence u Toscani. Dok je oblik **Silvule** u Toscani (kao i drugdje u Italiji) nastao na temelju latinske (kasnoantičke) fonetike (upravo kao i mnogo kasniji talijanski oblik za Silbu — »Selve«), na isti način je u našem romanitetu bio u skladu s fonetskim zakonima ovog prostora: **Silvul(a)e**, **Silbule**, **Sibule**. Na našem primorju oblik **Silbule** stekao je vrlo rano još jedan deminutivni sufiks **-ione** **-ona** i tako je došlo do konačnog razvitka oblikom **Silvulione**, iz koga je sasvim pravilno nastao naš suvremeni oblik Šibuljine. Dvostruke sufikse, vjerojatno nastale u različitim vremenskim horizontima, imaju mnogi toponimi s našeg primorja, pa i takve gdje se hrvatski dočeci nastavljaju na latinsko-romanske. Zahvaljujući tome, u evoluciji fitonima **silva** možemo uočiti tri stupnja: **silva** (»šuma«), **silvula** (»šumica«) i **silvuliona** (»šumičica«). Paralelu ovome možemo prepoznati i u našem fitonimu: »gora«, »gorica« i »goričina«.

Završavajući ova razmatranja moramo se načas vratiti na naš Šibenik. Nije li i ovdje, pored oblika **Silvone** od kojega je nastao »Sibir(j)«, (što se odražava u nazivima na našem jeziku: »Dubrava«, »Gorica«) postojao i deminutivni oblik **Silvula**, **Sibula**. Pojave takvih dvojnih istoznačnih naziva nalazimo i drugdje. Npr. u Tukljači kod Biograda na m. nailazimo u dokumentima i oblik **Tochinia**. Pored njega tu moramo tražiti i jedan drugi latinsko-romanski **Tocula** (nastavkom **-ulo**) od kojega je nastala naša »Tukljača«. Prevedenice ovih imena mjesta (sa osnovnim značenjem »masnoća« i sl.) u našoj toponomastici su dvojaki: od jednog je nastao naš toponim »Tustica« (vjerojatno iz jednog starijeg vremenskog horizonta) i nakon njega toponim »Debeljak« kao naziv duže sinklinale poviše Tustice.⁹

Ovaj kratak ekskurs bio je potreban da bi se uzmoglo formulirati a i poduprijeti kombinacije što smo ih iznijeli o postanju imena grada Šibenika. Nije li i ovdje uz oblik

9 Usp. M. Suić, Nekoliko primjera toponomastičke stratifikacije u sjevernoj Dalmaciji, *Posebna izdanja akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine XII.*, Centar za balkanološka ispitivanja, Sarajevo 1969, str. 149 d.

Silvone (u hrvatskim ustima »Sibin«) postojao i oblik **Silvule**, **Sibule**, **Sibulione**. Na temeljima ove (priznajemo dosta smione) pretpostavke mogli bismo, možda, predložiti rekonstrukciju polaznog oblika od kojega se razvio naziv »Šubičevac«. Da taj oblik nema nikakve veze s Šubićima opće je poznata stvar. I ovdje je proradila homofonija, pa još i danas neupućeni misle, da je toponim u vezi s Šubićima, na isti način da je ime Šibenik u vezi sa šibom. Nije li i ovdje hrvatsko stanovništvo, u simbiozi s ranosrednjovjekovnim Romanima »prevodilo« nazive **Silvule**, **Sibulione**, hrvatskim deminutivnim apelativima »Šumice« i sl., od čega je lako mogao nastati oblik »Šumičevo«, »Šumičevac«. Ovakvoj interpretaciji stoji na putu prijelaz –m– u konsonant –b–. Dok je prijelaz u suprotnom pravcu, glasa –b– u –m– dosta česta pojava u Dalmaciji (npr. Martul od Bartul) i u Istri¹⁰ (Vadona, Badona – Madona; Vneti – Bneti – Mleci), tek evnetualan sretan nalaz kakvog prijelaznog oblika potvrdio bi ili odbacio ovo naše domišljanje.

SUMMARIUM

Mate Suić

LUDUS ETYMOLOGICUS PETRO SKOK DICATUS

Si nomina locorum *Sibin(j)*, *Šibenik*, *Šibuljine* diligentius perpendere vis originem harum vocum enodaturus, omnes has appellationes ex uno fonte derivatas esse invenies, scilicet ex voce latina *silva*: Sibin < *Silv-ona*, Šibuljine < *Sibulione* < *Silvul(a)e* + *ione (ona)*. Nomen autem urbis Šibenik e *Sibin* derivatum est, cui affixa est syllaba *-ik*, ut in toponymis Driven-ik, Trsten-ik etc. Haec etymologica ratio cum natura locorum valde congruit, quae omnia sunt aut arborum plena aut vestigia pristinae abundantiae in vicinis toponymis conservant.

¹⁰ O tome raspravljam u posebnom radu u kome obrađujem pličine u našoj jadranskoj toponomastici, od rijeke Timava do Drima.